

Autorul supune unei discuții atente argumentele aduse de A. Eussner (1872), F. Bücheler (1869), Hedrickson (1892), E. Bruhn (1908), Laurand (1938), Münzer (1943), W. S. Watt (1958), Hofmann-Szantyr (1965), Frassinetti (1967). Am insistat asupra celor mai de seamă autori care s-au ocupat de această problemă, spre a se putea vedea cât de mult timp a fost în atenția cercetătorilor și spre a sublinia mai ales faptul că autorul cărții este aproape la zi cu informația.

După părerea noastră argumentele convingătoare prin care autorul susține concluzia finală — *Comentariolum*-ul a fost conceput de Marcus, scris de Quintus și publicat de Atticus în scopuri de propagandă — sînt următoarele: 1. Concordanța perfectă între profilul ideologic al lucrării în discuție și evoluția politică a lui Cicero. 2. *Comentariolum*-ul nu putea fi compus în orice epocă de un cunoscător al operelor lui Cicero, fiindcă: a) cuprinde detalii care nu se mai întîlnesc în nici o altă operă; b) faptele și ideile sînt puse într-o lumină specifică momentului despre care este vorba; c) evită locurile comune, caracteristice unei lucrări de compilație. 3. Lungimea scrierii arată că se poate de clar destinația publicitară pentru care a fost scrisă, mai ales că în această scrisoare nu se întîlnește nici un cuvînt grec, citatul din Epiharm fiind dat în limba latină. 4. Invectiva împotriva lui Antonius și Catilina, cit se poate de circumstanțiată, nu se poate explica decît dacă se are în vedere existența unui public și se iau în considerare scopuri de propagandă. În felul acesta socotim că a fost suficient demonstrată teza susținută de autorul cărții, care a respins cum se cuvine teoria conform căreia *Comentariolum*-ul ar fi fost scris de un anonim într-o epocă mult mai tîrzie.

Autorul supune unei atente și minuțioase analize textul și ajunge la concluzia că, dintre toți codicii care au fost apreciați în trecut, singur Monacensis 361, deși nu lipsit de interpolări, oferă cele mai multe lecțiuni bune. Am vrea să dăm un singur exemplu de felul judicios în care examinează autorul problemele de text controversate. În paragraful 9 al textului latin autorul adoptă următoarea formă: *Quod Antonius umbram suam meliut, hic ne leges quidem, natus in patris egestate, educatus in sororis stupris, corroboratus in caede cluium*. Cuvîntul care comportă deosebiri în manuscrise și la editori este *sororis*. Codicii deteriores au *sororis*, lecțiune adoptată de Bücheler, Müller, Purser, Constans, în timp ce Watt propune *sorortis*, H. F. Sjörgen optează pentru *sorum*, iar HDVL pentru *sorore*. Nici nu încapă îndoială că lecțiunea *sorore* trebuie respinsă de plano. Rămîn lecțiunile *sorortis* și *sorum*. Forma *sorortis* ar fi un artificiu stilistic cu totul nelalocul lui în acest pasaj, iar adăugarea unui *i* se explică ușor prin posibilitatea erorii de transcriere sau copiere după dictare. *Sorum* este un genitiv plural emfatic, iar *sororis* se acordă foarte bine cu *patris*.

În concluzie, se poate spune că autorul a izbutit să scrie o carte bine documentată, în care calitățile autorului sînt susținute de o erudită și minuțioasă cercetare.

N. I. Barbu

OVIDIVS, *Amores*, editat H. Bornecque, Paris, Les Belles Lettres, 1966, 101 p. (Collection Calliope).

Casa editoare „Les Belles Lettres” a inaugurat recent o nouă colecție, „Calliope”, cuprinzînd texte grecești și latine, fără traducere, cu aparat critic, prevăzute cu scurte prefețe redactate în latinește. Volumele sînt prezentate într-o elegantă legătură „suplă”. Limitată,

cum rezultă din catalogul editurii¹, la cele mai importante texte, cele care se predau în mod obișnuit în universități, colecția își propune, pe cât se pare, să ofere un echivalent francez celebrilor „Oxford Classical Texts”, elegante, ușor manabile și cu prețuri neprohibitiv.

Textul ovidian apărut în 1971 (cu toată indicația diferită de pe pagina de titlu) reproduce întocmai, prin mijloace fotomecanice, pe cel al ediției din colecția Universităților Franței („Guillaume Budé”, 1930). Prefața latină semnată A. J. este un rezumat al prefeței, foarte succinte, de altfel, a lui H. Bornecque : condițiile compunerii, ale editării antice, succesul operei, principiile stabilirii textului.

Nu ne aparține nouă să ne pronunțăm asupra șanselor pe succes ale acestei colecții; pentru o copertă elegantă și pentru o diferență de preț destul de nelăsească, parcă n-am fi înclinați să renunțăm la comentariul permanent pe care-l constituie o traducere, mai ales că nu ni se oferă nici texte noi și nici numai cele care au reunit, la vremea primei apariții, sufragiile elogioase ale criticii.

I. Fischer

PLINE L'ANCIEN, *Histoire Naturelle, livre XXXII*. Texte établi, traduit et commenté par E. de Saint-Denis, Paris, Les Belles Lettres, 1966, 149 p.

Editarea cărții a 32-a a Istoriei Naturale, consacrată remediilor obținute din animalele acvatice, a fost încredințată specialistului necontestat al acestui domeniu, autorul cunoscutei lucrări *Le vocabulaire des animaux marins en latin classique* (Paris, 1947)¹.

Planul este analog cu cel al volumelor apărute anterior : o succintă prefață (p. 7—14), textul și traducerea (p. 15—76, duble, cu excepția tablei de materii), un comentariu, la care trimit cifrele din cuprinsul traducerii (p. 79—135) și un indice *nominum et rerum* (nume proprii, vocabularul bolilor și remediilor, al animalelor și plantelor, p. 139—147).

Prefața prezintă planul (mai bine zis dezordinea fișelor) cărții a 32-a : Pliniu, abătându-se de la subiectul pe care și-l propusese inițial, aduce, în primele 43 de paragrafe, completări cărții a 9-a, nu fără a se lăsa ispitit de particularitățile neobișnuite ale unor animale (pești care opresc sau scufundă navele, curiozități extrase din *Halieuticele* lui Ovidiu, nu totdeauna corect înțelese, în graba fișării). Nici când revine la subiect și încearcă să claseze materia după criteriul maladiilor, planul nu este totdeauna clar și consecvent (E. de Saint-Denis încearcă să întrevadă o ordine posibilă : maladiile par a fi înșirate de la cap la picioare). Dar interesul cărții a 32-a nu constă în informațiile pe care le oferă sau în digresiunile anecdotice sau retorice (foarte rare, cu excepția unor exclamații din paragrafele inițiale : *Heu uanitas humana, cum rostra illa aere ferroque ad ictus armata semipedalis inhibere possit ac tenere deincta pisciculus!*, 3), ci în terminologia medicală, farmaceutică și ihtiologică pe care o conține ; scopul pe care și-l propune editorul este să clarifice, în măsura posibilului, valoarea termenilor și să prezinte, pe această bază, o traducere cât mai corectă. În acest scop s-a servit de textele medicilor latini în special de posibilitățile de comparare cu Celsus și Dioscorides Latinus, ceea ce a dus la numeroase rectificări ale unor interpretări propuse anterior (mai ales în lista maladiilor alcătuită de W.S.H. Jones la sfârșitul ediției sale a lui Pliniu din colecția Lœb, și în indexul numelor de pești elaborată de E. H. Warmington pentru aceeași ediție).

¹ „Cette collection comportera une cinquantaine de titres”.

² E. de Saint-Denis a editat în corpusul plinian al Colecției Budé și cărțile a IX-a, a X-a și urmează să pregătească pe a XXXVII-a.